

Скаженник Я.О., магістр, Матюха М.М., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМАТИКА РИЗИКІВ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті розглянуто ключові аспекти проблематики ризиків оподаткування в Україні з економічної точки зору. Дослідження проведено на основі аналізу ризиків оподаткування в Україні, існуючої статистики. Викладено основні проблеми ризиків оподаткування в Україні. Зокрема, проведено аналіз нормативно-правової складової дано дослідження.

Ключові слова: оподаткування; ризик; проблема ризиків оподаткування; податковий ризик; держава; система керування податковими ризиками.

Dihciar Y.O., Matiukha M.M.

Kyiv National University of Technologies and Design

PROBLEMS OF TAX RISKS IN UKRAINE

Abstract. The article considers the key aspects of tax risk in Ukraine from an economic point of view. The study was conducted on the basis of analysis of inheritance risks in Ukraine, existing statistics. The main problems of inheritance risks in Ukraine are stated. In particular, the analysis of the normative-legal component of the research is given.

Keywords: taxation; risk; problem of tax risks; tax risk; state; tax risk management system.

Вступ. Відповідно до європейських стандартів у процесі нормування української податкової системи виникає необхідність дослідити податкові ризики та систему керування ними. Зокрема, саме податкові ризики в системі оподаткування України є вагомими, оскільки їх значення впливає на економічний стан підприємств та інвестиційну привабливість. Єдине визначення правового врегулювання ризиків оподаткування, які в свою чергу відіграють важливу роль у теоретичній та практичній діяльності фіскальних органів, відсутнє. Звідси виникає необхідність управління ризиками оподаткування та їх мінімізації з боку держави, яке повинно базуватися на врахуванні протилежних інтересів держави та платників податків. Аналізом цього питання займалися І. Войтенко, Д. Стародуб, Л. Фокша, Н. Євтушенко, Ю. Васюк та ін.

Постановка завдання. Мета статті – це досконале вивчення сутності ризиків у сфері оподаткування, розгляд сутності системи керування ризиками та керування податковими ризиками через запровадження системного підходу в умовах великої частки тіньової економіки. Крім того, при вивченні даного питання використано методи дедукції та індукції, системного підходу, аналізу та синтезу на основі законодавчої бази України, даних Держаної фіскальної служби України, даних Державної служби статистики України, праці вітчизняних і закордонних економістів, матеріалів авторських досліджень тощо.

Результати досліджень. Законодавче визначення податкової системи регламентується положеннями статей 3–8 Податкового кодексу України, відповідно до яких сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами України порядку, становить систему оподаткування [11].

Окрім того, податкова система містить у собі низку відносин щодо встановлення, зміни та скасування податків, достовірності їхньої сплати, організації контролю й притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства і є провідною складовою системи публічних доходів [11].

Під економічним ризиком розуміють вартісний вимір результатів фінансово-господарської діяльності людського капіталу через невикористані можливості в умовах невизначеності подій і недосконалості інформаційного забезпечення. Ризик – це складовий елемент будь-якої керувальної діяльності та залежить від множини факторів та дій контрагентів, вплив яких передбачити в усій повноті із необхідною точністю неможливо. Податковий ризик – це різновид економічного ризику, з характеристиками загальноекономічних ризиків, а саме це: конфліктність, всеохоплюваність, імовірність, невизначеність та альтернативність.

Податкова система є основою будь-якої сучасної держави. Оскільки через податки держава здійснює перерозподіл валового внутрішнього продукту, то саме податкова система визначає використання тої чи іншої моделі бюджетно-податкової політики держави для задоволення суспільних потреб. Використовуючи світовий досвід, в практику діяльності вітчизняних податкових органів в 2001 році було впроваджено моніторинг податкових ризиків.

Тобто, адміністрування податкових ризиків здійснюється виключно на рівні держави, на відміну від управління, оскільки такий процес може здійснюватися і на рівні платників податків. Такі платники можуть також управляти ризиками, скориставшись можливістю мінімізувати податкові зобов'язання у вигляді уникнення або ухилення від оподаткування. Прикладами таких дій можуть бути підробка документів, затримка судових процедур, надання недостовірної інформації тощо. Крім того, оскільки податкові ризики виникають і для держави, і для платників податків, необхідно також відділити управління ними для кожного із зазначених суб'єктів податкових відносин окремо [9].

Оскільки питання податкових ризиків досить актуальне на сьогодні, то податкові системи світу оцінюються багатьма вченими та практиками, існує ряд міжнародних рейтингів податкових систем.

Згідно з найпопулярнішим розділом дослідження міжнародних рейтингів податкових систем «Paying Taxes» рейтингу «Doing Business» податкова система України у 2013 році перебувала на 148 місці зі 183 країн, а у 2014 році, за даними цього ж рейтингу, вона посідає 164 місце зі 189 країн [12]. Одинадцять країн, які входять до п'ятдесяти лідерів цього рейтингу, є членами Європейського Союзу.

Згідно з наказом Державної податкової адміністрації України «Про затвердженні методичних рекомендацій з моніторингу податкового ризику» податковий ризик трактується як вірогідність порушення податкового законодавства, в результаті чого можливі втрати бюджету [8].

Створення дієвої системи економічної безпеки підприємства передбачає чітке визначення потенційних загроз та ризиків. В умовах ринкової економіки виділяють п'ять основних сфер податкового ризику в зонах економічної безпеки та небезпеки підприємства:

1. Відносно безризикова сфера: за легального нарахування та сплати податків ризик підприємства мінімальний, у процесі господарської діяльності підприємство сплачує встановлені податки й одержує прибуток, якщо рівень податкового навантаження сприяє розвитку бізнесу.

2. Сфера мінімального ризику: у результаті діяльності підприємство ризикує частиною або всією величиною чистого прибутку, якщо воно сплачує штрафні санкції та пені через порушення податкової дисципліни.

3. Сфера підвищеного ризику: підприємство ризикує тим, що в найгіршому випадку зробить покриття всіх витрат, а в кращому – дістане прибуток набагато менше

розрахованого рівня. Це характерно для умов неадекватного характеру висновку договорів, порушення договірної дисципліни.

4. Сфера критичного ризику: підприємство ризикує втратити не тільки прибуток, але й недоодержати передбачувану виручку від реалізації, що можливо, якщо підприємство, прагнучи мінімізувати податки, порушує податкове законодавство. У результаті штрафи та санкції істотно перевищують суму податків, що сплачуються легально. Наслідки такого господарювання катастрофічні для підприємства. Підприємство скорочує масштаби своєї діяльності, втрачає оборотні кошти, має значні борги. У цьому разі, якщо немає альтернативи, фінансове становище підприємства стає критичним.

5. Сфера неприпустимого (катастрофічного) ризику: за надмірно високих податкових санкцій підприємство, сплативши їх, може стати банкрутом. У цьому разі оборотні кошти відсутні або являють собою сумнівну заборгованість, засновники виходять зі складу акціонерів, курс акцій падає, вимоги кредиторів посилюються, можливе банкрутство стає реальністю. Як правило, така ситуація характерна для ризику карного переслідування податкового характеру [10, с. 86–87].

Система управління податковими ризиками являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, кінцевою метою існування яких є мінімізація податкових ризиків. Дана система передбачає здійснення багатьох процесів і дій, які являють собою елементи системи управління податковими ризиками. До них належить: визначення ризику; аналіз, оцінка і опис ризику; методи мінімізації ризику; моніторинг заходів попередження і протидії ризикам [7, с. 358].

Н. Євтушенко, вважає, що економічний ризик й податковий ризик, потрібно визначити як вартісний вимір результату операції заробітку людини в умовах невизначеності та недосконалості інформаційного забезпечення.

В основі невизначеності податкових ризиків є неправдивість й неточність інформації, яка впливає на порушення фінансових потоків. В один момент порушення даних потоків стають ризикованими. Але, саме розпізнавання, виявлення, керування податковими ризиками є завданням працівників [6, с. 71].

Л. Фокша зазначає, що податок – це форма примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, що реалізують свій податковий обов'язок, у державну чи комунальну власність, що надходить у бюджет відповідного рівня (чи цільовий фонд) на підставі закону (чи акта органу місцевого самоврядування) і виступає як обов'язковий, нецільовий, безумовний, безоплатний і безповоротний платіж [5, с. 5].

Враховуючи тенденції розвитку податкових відносин в Україні, виникає постійна необхідність вдосконалення та врегулювання відносин всіх учасників процесу. Важливо усвідомлювати те, що стягнення податків повинно здійснюватися на користь суспільства, а не держави, як окремого органу.

В ст. 67 Конституції України сказано: «Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом» [1].

Тобто державні інтереси полягають в тому, що податки повинні сплачувати абсолютно всі громадяни України. Для реалізації цього процесу задіяний механізм, який містить у собі значну кількість складників.

Ст. 7 Податкового кодексу України визначає загальні засади встановлення податків і зборів та обов'язкові елементи: платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період; строк

та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку [2].

Сукупність цих елементів, кількісний коефіцієнт їх складових впливають на кінцевий результат та обумовлюють виникнення тих чи інших ризиків при оподаткуванні.

Н. Євтушенко вважає, що податковим ризиком з точки зору держави в особі уповноважених її органів є ймовірність (небезпека) неповної сплати податків до бюджету через використання платниками методів мінімізації (оптимізації) податків, оподаткування через недоліки податкового законодавства. З точки зору платника податків, податковий ризик – це ймовірність (небезпечність) включення до податкової перевірки податків (зборів), пені та пені через розбіжності даних платника податків і платника податків у тлумаченні податкового законодавства. може збільшити податкове навантаження на суб'єкта господарювання [6, с. 68].

Визначаючи суть податкових ризиків маємо підстави усвідомлювати, що ключовим аспектом ризику є прийняття рішення за результатами аналізу ризику. Податкові ризики потрібно мінімізувати та передбачати.

І. Войтенко визначає податковий ризик як теоретичну ймовірність того, що певні платежі до бюджету не будуть отримані в повному обсязі або вчасно внаслідок певних дій платника податків. Податкові ризики – це можливість порушення податкового законодавства, що є критерієм вибору документальної планової перевірки. Податковий ризик держави розглядається як категорія, що характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності із забезпечення надходження коштів до бюджетів усіх рівнів, державних цільових фондів через можливий вплив (дія) ряду об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, неефективного адміністрування податків та порушення податкового законодавства [3, с. 94].

Тобто, ризик не отримати в повній мірі, або не отримати, взагалі визначені податкові надходження.

Д. Стародуб свідчить, що податкові органи намагаються максимально зменшити невиконання податкового обов'язку з боку платників податків і збільшити рівень дотримання податкового законодавства. Для цього використовуються різні методи, підходи та технології, процес впровадження та застосування яких потребує модернізації самої інституційної складової податкового відомства. Така модернізація неодмінно приводить до виявлення та усунення ризиків, породжених недосконалістю самої системи, що дозволяє усувати їх у динамічному процесі роботи системи управління ризиками у діяльності податкового відомства [4, с. 135].

Дійсно, при введенні нових податків, застосовуючи зміни до діючого законодавства, навіть не значні, держава ризикує недоотримувати надходження. Це також може здійснитися за рахунок ухиляння від сплати податків з боку платників. Вони в свою чергу використовують сумнівні схеми намагаючись вивести з оподаткування значні суми коштів. Це явні порушення податкового законодавства, в результаті яких може наступити кримінальна відповідальність.

Висновки. Отже, економічний ризик та податковий ризик можна оцінити як вартісний вимір результатів діяльності людського капіталу в умовах невизначеності та недосконалості інформаційного забезпечення. Зокрема під системою керування податковими ризиками розуміють узагальнення результатів контролю недоліків, схем ухилень від оподаткування тощо. Підводячи підсумки розуміємо, що податкові ризики – це поняття, яке потрібно застосовувати відносно всіх суб'єктів правових відносин. Узагальнене значення податкових ризиків стосується фінансових втрат. Виникають вони внаслідок дій, як з боку держави так і з боку платників податків. В першу чергу, це

пов'язано з нечіткістю окремих положень податкового законодавства, через застосування ризикованих схем мінімізації оподаткування. З іншого боку мінімізація податкових платежів або уникнення від сплати податків. Постійний аналіз ризиків оподаткування на кожному етапі здійснення процесу дасть змогу виявити всі недоліки діючої системи оподаткування та знайти шляхи удосконалення, як законотворчої частини так і процесу вцілому. Також для усунення джерела виникнення податкових ризиків, вітчизняна податкова система потребує: – реформування податкової системи відповідно до обраних теоретичних засад її побудови; належного виконання принципів, що регулюють відносини у сфері оподаткування; – підтримання фіскальної спрямованості податкової системи на стале економічне зростання; – удосконалення організації операційної діяльності податкових департаментів, внутрішнього контролю та процесу збору даних; – перехід від каральної до стимулювальної функції у сфері оподаткування. Крім того, на рівень ефективності керування податками впливає можливість людського капіталу тощо. Тому, застосування в Україні запропонованої системи управління податковими ризиками допоможе виявити підприємців, які, декларуючи незначні фінансові обороти, витрачають не зіставні з ними суми коштів. Досвід зарубіжних країн допоможе Україні у подальшому розвитку ефективнішого управління ризиками в системі оподаткування.

Список використаної літератури

1. Конституція України : станом на 1 вересня 2016 р. Верховна Рада України. Харків: Право, 2016, 82 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Войтенко І. С. Поняття та правове регулювання ризикоорієнтованої системи митного та податкового контролю. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 91–96.
4. Стародуб Д. М. Щодо модернізації вітчизняної системи управління податковими ризиками у контексті світового досвіду. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 134–142.
5. Фокша Л. В. Конспект лекцій з дисципліни "Податкове право". Дніпровський університет внутрішніх справ, 2016. 147 с.
6. Євтушенко Н. О. Податкові ризики та система керування ними. *Вісник Дніпропетровського університету*. Київ, 2016. С. 68–77.
7. Десятнюк О. М. Управління податковими ризиками – нова парадигма розбудови податкової системи України. *Менеджмент та підприємництво України: етапи становлення і проблеми розвитку*. Л.: Вид-во Нац. ун-т "Львів. політехніка", 2008. С. 355–361.
8. Про затвердження методичних рекомендацій з моніторингу податкового ризику: Наказ ДПА України від 23.10.2001 № 428.
9. Паскар І. О., Савчук О. І. Податкові ризики та система управління ними стаття. *XII наукова інтернет-конференція "Актуальні питання сучасної науки"*. 2012. URL: <http://intkonf.org/paskar-i-o-savchuk-o-i-savchuk-t-m-podatkov-i-rizikita-sistema-upravlinnya-nimi/>.
10. Грачов О. В. Податкова безпека як невід'ємна складова економічної безпеки підприємства. *Економічна безпека: вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 86–88.
11. Основи галузевої економіки та підприємництва: податкова система. URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk/page16.html.
12. Рейтинг економік: Оцінка бізнес регулювання. 2014. URL: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.